

КРИТЕРІЇ, ПОКАЗНИКИ ТА РІВНІ ЗДАТНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ ДО СПРИЙМАННЯ ЕСТЕТИЧНИХ ЯВИЩ У ЖИТТІ І МИСТЕЦТВІ НА ЗАНЯТТЯХ ЗОБРАЖУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Красовська О. О.

*доктор педагогічних наук,
професор, завідувач кафедри початкової та дошкільної освіти
ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна*

Кущева Ю. О.

*студент ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна*

Зображувальна діяльність відіграє важливу роль в процесі формування здатності сприймання естетичних явищ дошкільниками у житті і мистецтві. Своєрідність занять зображувальної діяльності в закладі дошкільної освіти створює різноманітні можливості для розвитку емоційно-естетичного ставлення та сприймання навколишньої дійсності та пізнання прекрасного загалом. Результатом впливу мистецтва на дитину дошкільного віку є розвиток творчих здібностей, формування естетичного сприймання естетичних явищ у житті і мистецтві відповідно до Базового компонента дошкільної освіти [1].

Особливостям естетичного виховання дітей дошкільного віку присвячені наукові розвідки Г. Лазаренко, О. Половіна, М. Чернявської, Л. Венгер, Л. Виготський та інших. Цілісність навчання і розвитку творчих здібностей дошкільників на заняттях зображувальної діяльності вивчали Г. Григор'єва, В. Карєєва, Т. Комарова, С. Чемортан. Когорта дослідників здійснили спробу щодо визначення стадій розвитку зображувальної діяльності, це питання викладено у працях К. Річчі, В. Мухіна, Р. Кершенштейнер, В. Ловенфільд, Н. Сакуліна, Є. Флерін. Вікові показники зображувальної діяльності досліджували В. Мухіна та Н. Семаго, Й. Шванцари.

Метою даної публікації є теоретична аргументація проблеми формування здатності сприймання дошкільниками естетичних явищ у житті і мистецтві на заняттях зображувальної діяльності, опис критеріїв, показників та рівнів її сформованості у дітей дошкільного віку.

Сформована культура сприймання передбачає органічну єдність емоційної реакції з аналітико-синтетичною діяльністю свідомості, тому переживання художньої образності, як форма спілкування з мистецтвом, пронизує всі етапи сприймання. Так, звучання музики, образне багатство художнього полотна викликає безліч емоційних реакцій. Відсутність таких реакцій збіднює ціннісно-смыслову сторону художнього сприймання.

Важливою ланкою навчальної роботи вихователя закладу дошкільної освіти у курсі проведення занять з музики та образотворчого мистецтва є формування навичок сприймання прекрасного в житті і мистецтві та емоційно-естетичної оцінки. Сприймання здійснюється на матеріалі шедеврів світового образотворчого та музичного мистецтва, творів сучасних авторів, як українських, так і зарубіжних, дозволяє розв'язувати наступні завдання:

- формування уявлення про особливості образної мови різних видів та жанрів образотворчого, музичного, хореографічного, театрального мистецтва, розуміння ролі виразних засобів у створенні художнього образу (певного стану, настрою, характеру), твору мистецтва;
- розвиток уміння висловлювати власне ставлення та передавати емоційно-естетичне переживання щодо твору, який аналізується: у формі словесного відгуку на рівні емоційно-естетичної оцінки, художнього аналізу (порівняння зіставлення, виявлення загальних рис творів мистецтва, явищ культури), розгорнутої мистецтвознавчої оповіді, що передає естетичні погляди, смаки, ідеали студентів; у формі «графічної мови», передачі враження про твір за допомогою зображення, імпровізації, ритмічної мелодії, рухів та в інших формах

художньої творчості (миттєво виконані начерки і замальовки з пам'яті, музика, театр, художня фотографія, анімація);

– формування предметних компетентностей у галузі художньої культури: про образотворче і музичне мистецтво, художників та композиторів, специфіку їхньої праці;

– засвоєння спеціальної мистецтвознавчої термінології.

Комунікативна функція мистецької освіти виявляється у різних видах спілкування: діалог з митцем, діалог з образом твору, діалог культур, внутрішній діалог, діалог типу «вихователь-дитина». Опанування основ мистецької освіти – це своєрідний творчий процес співпереживання та інтерпретації, що має активний діалогічний характер. Механізм структури художнього сприймання розкривається у науковій праці О. Рудницької «Педагогіка загальна та мистецька»:

– первинне ознайомлення з художньою інформацією, її сенсорне осмислення;

– аналіз виразно-сислового значення художньої мови;

– інтерпретація та естетична оцінка художнього смислу твору.

Сприйняття художньої картини глядачем є складним процесом. Тільки в наслідок тривалого виховання естетичних почуттів у особистості формується цілісне сприймання художніх творів. Якщо дитину під час розглядання художнього полотна хвилює сила образу героїні, виразність облич персонажів, події, атмосфера життя, розмах творчого задуму автора, майстерність художника, якщо в нього викликає захоплення колорит картини, то такий чуттєвий акт перетворюється в усвідомлення ролі окремих елементів компонентів композиції твору, тобто стає зрозумілою специфіка художнього образу. Цього можна досягти лише за умови постійного спілкування з мистецтвом.

В практиці навчального процесу на заняттях образотворчого мистецтва сприйманню і аналізу художніх творів відводиться небагато часу. Але вдало підібрана методика аналізу художніх творів різних жанрів, цілеспрямована система бесід можуть значно наблизити дитячу аудиторію до повноцінного розуміння їх змісту. Методичні поради щодо побудови процесу аналізу художніх картин різних жанрів містяться у навчальному посібнику Л. Кашуби [42]. Автор дає пораду, щоб уникнути невдалих, малоефективних методичних підходів аналізу вихователь, може використати універсальний алгоритм, до якого входять:

1. короткий вступ (якщо мова йде про сюжетні полотна, слід відзначити час і місце зображених подій);

2. аналіз змісту твору (варто зосередити увагу на головних персонажах, встановити особливості їх характеру і зв'язків між ними, з'ясувати роль другорядних дійових осіб у картині та характерні риси обставин, за яких відбувається подія);

3. аналіз закономірностей композиції.

Проте, щоб навчити дитину розуміти особливості образної мови різножанрових картин, сприймати їх в єдності форми і змісту варто використовувати схеми мистецтвознавчого аналізу художньої картини, які дають змогу досягнути специфіку жанрового твору мистецтва.

– **Про живописний твір побутового, історичного,**

– **батального, казкового, релігійного жанру**

– Повідомлення назви картини і прізвища художника;

– Що найголовніше в картині (виділити смисловий композиційний центр)? Як воно зображено (колір, тон, будова, розміщення)?

– Що зображено навколо головного героя (другорядні елементи композиції твору), як із ним з'єднано деталі?

– Що красивого показав своїм твором художник? Про що думається, що згадується, коли дивишся на картину?

– **Про живописний твір портретного жанру**

– Повідомлення назви картини і прізвища художника;

– Кого зображено на картині?

- Що можемо розповісти про цю людину (про що „розповідає” обличчя людини, очі, вуста, руки, одяг)?
- Як підсилюють виразність образу інтер’єр, пейзаж, побутові предмети, атрибути?
- Який колорит картини, її тональність (як вони підсилюють виразність образу)?
- Ваше враження від цього художнього твору.

– **Про живописний твір пейзажного жанру**

- Повідомлення назви картини і прізвища художника;
- Що намальовано на картині? Яка пора року зображена, час доби?
- Як передано плановість: передній, середній та задній план?
- Як показав на картині художник природу (небо, дерева, воду, поле, річку)?
- Який загальний колорит картини (які кольори переважають: теплі, холодні, контрастні, пастельні)?

Який настрій цього твору? Чи подобається Вам картина? Як би Ви її назвали?

Відомий психолог К. Річчі у своїх дослідженнях зазначає, що зображувальна діяльність в своєму розвитку проходить два етапи: дозображувальний і зображувальний, які, у свою чергу, діляться на декілька стадій [2]. Особливе значення серед видів зображувальної діяльності займає малювання. В процесі такої діяльності відбувається становлення особистості дошкільника. За дослідженнями В. Мухіної, процес малювання є синтетичною діяльністю, що характеризується наступними критеріями: проявом різних боків психічного розвитку; використанням досвіду, набутого в різних видах дитячої діяльності; засвоєнням різноманітних елементів соціального досвіду, людської культури [3].

Серед вікових показників, що характерні для зображувальної діяльності дошкільників, Г. Сухорукова [4] та О. Дронова визначили нижче наведені показники, що визначаються наступними параметрами:

- експерименти з фарбами, різними художніми матеріалами, поєднання різних видів зображувальної діяльності в одному творі;
- передача настрою, рухів та емоцій, створення складних художніх образів,;
- займати особистісну позицію при сприйманні творів образотворчого мистецтва; вміння бачити, відчувати, милуватися та захоплюватися чарівним світом мистецтва, проявляти інтерес до світового та українського народного мистецтва;
- створювати багатофігурні сюжетні композиції, розміщуючи їх на аркуші паперу ближче та далі; самостійно знаходити прийоми зображення під час інтеграції видів образотворчої діяльності; створювати оригінальні роботи із природних та штучних матеріалів;
- виявляти стійкий інтерес до певних видів художньої діяльності [4].

Дитина дошкільного віку здійснює самореалізацію, виявляє індивідуальні особливості, ставлення до навколишнього світу та до себе у процесі творчої діяльності. З метою розробки критеріїв естетичного сприйняття явищ у житті і мистецтві на заняттях зображувальної діяльності у закладі дошкільної вважаємо за доцільне з’ясувати сутність поняття «критерій». У перекладі з грецької мови воно означає «засіб вирішення», як ознака, на основі якої відбувається оцінка, визначення або класифікація чого-небудь [5]. Розробка критеріїв дослідження проводилася в результаті спостереження за реакцією дітей у процесі зображувальної діяльності де досить активно здійснюється естетичне сприймання навколишнього світу. Тому, було виділено наступні критерії сформованості здатності сприймання естетичних явищ у житті і мистецтві на заняттях зображувальної діяльності: когнітивний, мотиваційно-ціннісний, діяльнісний.

Відповідно кожному із виокремлених критеріїв характерні наступні показники:

- когнітивний (знання, виокремлення та пояснення естетичних об’єктів та явищ, вираження відчуттів, розуміння зображеного явища, усвідомлення та застосування різні способи зображення);

-мотиваційно-ціннісний (позитивне емоційне сприйняття, потяг до творчої діяльності та наслідування вподобаних явищ, ціннісне ставлення до робіт інших та власних);

-діяльнісний (вміння досліджувати предмет перед процесом зображенням, вміння образно пояснити виразність природних матеріалів, вміння скласти простий предметний натюрморт та пояснити зв'язки між ним і схожою репродукцією, створення зображення по малюнку та по фантазії) [6].

Відповідно до критеріїв та їх показників було виокремлено креативний, частково-продуктивний та формальний рівні сприйняття естетичних явищ дошкільниками у житті і мистецтві на заняттях зображувальної діяльності.

Креативний рівень характеризується тим, що діти мають чіткі сформовані знання про естетичні явища та розуміють їх. Володіють уміннями і навичками зображувальної діяльності, застосовують їх у практичній діяльності. Проявляють бажання допомогти одноліткам, усвідомлюють почуття оточуючих. Проявляють фантазію в процесі створення образу, дослухаються до вказівок дорослого.

Частково-продуктивному рівню характерні наявність нечітких знань про предмети та явища що вивчаються та використовуються на заняттях зображувальної діяльності. Проявляють недостатню допитливість щодо творів мистецтва та естетичних явищ навколишньої дійсності. Потребують вказівок і контролю з боку дорослих.

Формальному рівню властиві наступні ознаки. Інтуїтивні знання про естетичні явища. Не проявляють бажання до заняття творчою діяльністю, дослідження естетичних явищ. Переважає орієнтація на власні інтереси. Не усвідомлюють емоційний стан однолітків, не мають сформованих правил поведінки та звичок під час занять зображувальною діяльністю. Потребують постійного контролю і вказівок з боку наставників.

Обґрунтування критеріїв, рівнів та показників сприятиме фахівцям закладів дошкільної освіти здійснювати відповідно до належного рівня діагностику формування естетичного сприймання дошкільниками явищ у житті і мистецтві на заняттях зображувальної діяльності. Перспективу подальших наукових напрацювань вбачаємо у розробці дослідної технології формування естетичного сприймання у дітей дошкільного віку та експериментальній перевірці її ефективності.

Література:

1. Базовий компонент дошкільної освіти. Від 12.01.2021. [Електронний ресурс] Режим доступу:

<https://mon.gov.ua/storage/app/media/doshkilna/2020/21.12/bazovyy%20komponent%20doshkillya.pdf> (дата звернення 20.05.2021)

2. Обухова Л.Ф. Детская возрастная психология: учеб. пособие для студ. вузов. Москва : Педагогическое общество России, 2000. С. 444

3. Кашуба Л.І. Образотворче мистецтво в початковій школі. Тернопіль: Мальва –ООО, 2001. 55 с.

4. Мухина В. Изобразительная деятельность ребенка как форма усвоения социального опыта Москва, 1981. 265 с.

5. Рудницька О.П. Педагогіка: загальна та мистецька. Навчальний посібник. Тернопіль: Навчальна книга–Богдан, 2005. 360 с.

6. Сухорукова Г. В. Образотворче мистецтво з методикою викладання в дошкільному закладі. Київ : Видавничий дім "Слово", 2010. С.376

7. Словник-довідник педагогічних і психологічних термінів /за ред. Кузмінського А.І. Черкаси: Вид-во ЧДУ ім. Б. Хмельницького, 2002. С. 112.

8. Я у Світі: програма розвитку дитини від народження до шести років. Київ, 2019. 51 с.